

Günther Wallraff'ın “En Alttakiler” (Ganz Unten) Adlı Eserinde Madun Kimliğin Eleştirel Söylem Analizi

Critical Discourse Analysis on the Subaltern Identity in Günther Wallraff's “At the Bottom”

Ayşegül Aycan SOLAKER*, Zafer GÜNDÜZ**

Öz

Ulus-devlet ve sömürgecilikten ortaya çıkmış olan tarih yazım anlayışının kapsayıcılığı tartışmalı olan noktaları içerisinde barındırmaktadır, zira tarih yazım anlayışı sömürgecilik merkezli olduğunda, odaklanılan nokta da sermaye döngüsü olmaktadır. Dolayısıyla tarih yazımında konu edinilecek her şey sermaye döngüsüne katkı sağlaması ölçüsünde anlam kazanmakta ve kendisine yer edinmektedir. Bu bağlamda ekonomik temelli bir anlayış içerisinde özne için sömüren ve sömürülen ayrımı söz konusudur. Fakat bu şekilde bir okuma, batı merkezli bir tarih yazımıdır. Diğer bir ifade ile, egemen öznenin varlığı doğrultusunda onun epistemik kaygılarını yansıtan ve ötekini oluşturan bir yazımdır. Batı merkezli olması, egemen bir öznenin istemlerini yansıtmaması ve sermaye döngüsüne hizmet etmesi nedeniyle de hiçbir imkana sahip olmayan ve bir yere ait olmayan sınıflardan bahsedilebilir mi sorusunu akla getirmektedir, dolayısıyla hegemonya dışında kalmış olan, ezilen, dile getirilmek istenilmeyen ve en altta olan bu sınıfları ifade etmek klasik tarih yazımı ile mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda edebiyat aracılığı ile söz konusu alt tabakaları ifade edecek, onlara ait olanın ne olduğunu araştırarak ve onlara ait temsil oluşturacak bir okumanın yapılması bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu noktada ise çalışmanın amacı, Günther Wallraff'ın “En Alttakiler” adlı eserinden hareketle zamanında Almanya'ya çalışmak için giden Türk işçilerin varlığını ‘madun kimlik’ adı altında incelemektir. Böylelikle en altta olanı ortaya çıkaran ve işaret eden bir arka plan dahilinde bu gruplara dair bir söylem analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: En Alttakiler, Günther Wallraff, Madun, söylem, Ruth Wodak.

Abstract

The inclusiveness of the historiographical understanding that emerged from the nation-state and colonialism contains controversial points, because when the understanding of historiography is colonialism-centered, the focus is on the capital cycle. Therefore, everything that will be the topic of historiography gains meaning and a place for itself to the extent that it contributes to the capital cycle. In this context, within an economic-based understanding, there is a distinction between exploiter and exploited for the subject. However, such a reading is a western-centered historiography. In other words, it is a writing that reflects the epistemic concerns of the hegemonic subject in line with its existence and constitutes the other. Considering that it is Western-centered, reflects the wishes of a hegemonic

* Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: aaycan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2669-7286

** Arş. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, E-posta: zafergunduz62@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2486-0780

subject, and is subject to the extent that it serves the capital cycle, the question of whether it is possible to talk about classes that do not have any opportunities and do not belong anywhere comes to mind, so it does not seem possible to express these classes that are outside the hegemony, oppressed, and at the bottom, which are not wanted to be expressed, with classical historiography. In this context, it is the subject of this study to make a reading that will express these subclasses through literature, to investigate what belongs to them and to create a representation of them. At this point, the aim of the study is to examine the existence of Turkish workers who went to Germany to work in the past under the name of 'subaltern identity' based on Günther Wallraff's work "At the Bottom". In this way, a discourse analysis of these groups will be tried to be made within a background that reveals and points out what is at the bottom. **Keywords:** At the Bottom, Günther Wallraff, Subaltern, discourse, Ruth Wodak.

Giriş

Günümüzde modern dünyanın mücadeleler ve çelişkiler ile karakterize olması ve artık hiçbir yerde homojenliğin söz konusu olmaması, öznenin ve ötekinin kim olduğuna dair tutarlı bir cevap verilmesini zorlaştırmaktadır (Wodak, 2001, s. 63). Zira küreselleşme kimlikleri ve yaşam alanlarını yeniden oluşturmada, bu noktada ise bireylerin hareketliliği ile kimliği, ulus ötesi - küresel, sosyo-kültürel ve ekonomik güçler tarafından sürekli olarak şekillenmektedir (Shizha, 2018, s. 1). Ayrıca modern toplumlar artık azınlık ve göçmen gruplar ile karşılaşmakta, bu durum ise kimliğin tanımında ve temsilinde noksanlıkların ve yetersizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır, zira kimlik her şeyden önce bireylerin sosyo-kültürel yaşam formlarını da içerisinde barındırmaktadır (Zirfas, 2010, s. 9). Ayrıca kimlik, her şeyden önce ait olma ile ait olmama arasındaki bağlantıyı tanımlayan da bir ifadedir. Bu nedenle, kimliği topluluğun kendini anlamasının bir formülasyonu olarak da tanımlamak mümkündür (Schneider, 2001, ss. 15-25). Bu bağlamda kendinden hareketle ötekini konumlandıran toplumlarda ötekiliğe işaret eden kavramlar ve değerlilikler de mevcuttur. Söz konusu kavramlardan ve değer anlayışlarından biri de madun tarifidir. Madun, (İng. Subaltern) kavramının sözlük anlamı Latince 'sub' (altta, altında) ön eki ile beraber 'alter' (öteki, diğer) ya da 'alternus' (öteki, farklı, alternatif) kelimelerinin birleşiminden oluşmuş 'subalternus' (tabi olan, madun, tabi hale kılmak) kavramına karşılık gelmektedir. Kavram ilk olarak alt rütbeli askerler için kullanılmıştır. Öyle ki Cardwell reformlarından sonra şekillendirilen İngiliz askeri sisteminde kullanılan subaltern kavramı, alt rütbeliler arası seviyeleri tanımlamıştır. Üst rütbenin altındaki, ona tabi olan, onun önderliğini kabullenen ve razı olan anlamında askeri hiyerarşide kullanılmış olan bu kavram, Mussolini rejimi altında baskı gören komünist parti üyesi Gramsci tarafından politik bir anlamı içerecek şekilde dönüştürülmüştür. Dolayısıyla madun, Mussolini faşist rejimin sosyopolitik hegemonya altında üretmiş olduğu baskı nedeni ile 'öteki' haline gelen ve ekonomik baskıya maruz kalan proleterya sınıfına tabi olması gereken ama bir sınıf kavrayışına giremeyen ve öteki olan kesimlere işaret eden bir kavram haline gelmiştir (Guha, 1982, ss. vii-viii). Kavramın politik-ekonomik kullanımını pekiştiren diğer bir düşünür ise Edward Said olmuştur. İngiliz ve Fransız emperyalist hareketleri sonucunda, kolonyal oluşumlar artmış ve bu bölgelerdeki bireylerin ulusal, ekonomik ve inanç tabanlı bir birlik kuramamaları sonucunda küçük topluluklara işaret etmek için Said, kavramın gelişimine farklı bir yön vermiştir. Özellikle emperyalist güçlerin kolonyal hareketleri sonucu, koloni bölgelerinde oluşturdukları hegemonya ile bu bölgelerde yaşayan insanların kimlik olarak arada kalmışlığına işaret eden kavram, postkolonyal okumalara da yön vermiştir. Bu aşamada karşımıza Hindistan merkezli yeni bir okuma çıkmış ve Hindistan'da emperyalist güçlerin ürettiği ve sınıf bilinci gelişmeyen, kimlik bütünlüğü kuramayan kesimlere işaret eden bir anlam ortaya çıkmış ve Gayatri Chakravorty Spivak, Dipesh Chakrabarty ile Homi Bhabha tarafından subaltern kavramının anlamı olgunlaştırılmıştır (Yetişkin, 2010, ss. 15-17). Böylece kavram herhangi bir üst kimliğe dahil olmayan, sınıf bilinci oluşmayan ve en altta olanlara işaret eden bir anlam kazanmıştır. Hindistan kast sisteminde en altta olan ve devletin sosyal güvenlik sistemine dahil olmayan, vatandaşlığı dahi resmileştirilmeyen, varlığı ihmal edilebilen ve tek varolma sebepleri hegemonik güçlere itaat etmek olan subaltern (madun) kesimler geniş bir nüfusa sahip olup, yönetilmesi gereken kesimler için kullanılmaktadır (Guha, 1982, ss. 1-8). Evrensel insan hakları ve ahlak yasaları üzerine kurulu olan ve temellerini Kant'ın kurduğu Avrupa ahlak sisteminde işaret edilemeyen bu kesimlerin kendi mikro yaşam biçimleri ve ahlak anlayışları, kendi epistemolojileri olup, günümüzde öteki olanın varlığı, epistemolojisi, kültürü üzerinden tartışılmakta ve istenilmeyen olarak sadece yönetilmek için varolan kesimleri kapsayan bir anlama sahip olmaktadır (bkz. Guha, 1982). Bu bağlamda çalışmanın amacı, egemen özne ile sömürge

öznesi arasındaki ilişkiyi açıklamak değildir. Epistemik bir şiddetin etkisi altında kalan ve öteki olarak ulus-devletin kendi ulusal sınırları içerisinde oluşturmuş olduğu alt ekonomik-sosyal yapıya dahil olan grupları madun kimlik kavramı üzerinden eserden hareketle anlamaya çalışmaktır. Söz konusu amaç için Ruth Wodak'ın eleştirel söylem analizinde yer alan Yükleme Stratejisinden yararlanılacaktır. Böylelikle eserde yer alan kimliklerin toplum içerisinde nasıl bir algı üzerinden yükseldiği ve değerlendirildiği gözler önüne serilecektir.

Madun Kimlik

Ulus-devlet, ekonomik açıdan kendi dinamiklerini kurmak adına bir bağımsızlık algısı oluşturmaktadır. Fakat aslında korunmacı bir oluşum olarak ulus-devlet oluşum aşamasında kendisini koruduğu dış etkinin bir ötekisi olma bilincini de taşımaktadır. Dış etkinin varlığı ile ulus-devlet için bilincinde oluşmuş olan bir öteki olma durumu söz konusudur. Başka bir ifade ile başkasının ötekisi konumundadır. Bu şekilde başkasının ötekisi olarak kendisinin kurtuluş çabasının ikili bir boyutu bulunmaktadır. İlk olarak kendi pazarını oluşturma ve yerli burjuvazinin/elitlerinin oluşmasına neden olan ulusal pazarı kurma ve ona egemen olma boyutudur. İkinci boyut ise başkasının ötekisi olduğunun farkına varması ya da bilincine yerleştirmesi olarak ifade edilebilecek olan epistemik boyuttur. Ekonomik olarak kendi pazarına egemen olmak, beraberinde öteki olmanın getirmiş olduğu baskıdan kurtulmak yerli elitleri/aydınları/burjuvaları var etmektedir, zira sermaye ortaya çıkışı açısından yerel bir dinamığe dayanıyor olsa da varlığını devam ettirmek için sınırlardan kurtulmayı amaç edinmektedir (Albert, 1992, ss. 95-105). Bu ise ulus-devlet için kendi kaynaklarını ve üretimini yeni pazarlara taşıması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sermaye sahibi olarak yerli burjuva kendisini başkasına kanıtlamak zorundadır. Öteki olması ile bir farklılığı olsa da bu kültürel boyutta bir farklılıktır ve ekonomik ilişkiler açısından bir ortaklaşma, benzeşme istemi her zaman baskın bir karakter olarak varlığını sömüren özne ile birlikte olma kavrayışına taşıyacaktır. Bu açıdan ulus-devlet milliyetçiliğinin yaşadığı kırılmanın açığa çıkardığı melankolik benzeşme arzusu, epistemik baskıyı örtük hale getirmekte, yerli elitleri başkasının ötekisi olma gerçekliğinden uzaklaştırmakta ve söz konusu farklılığının boyutlarını azami düzeye indirgeyen bir benzeşim üretmektedir (Dirlik, 2010, ss. 158-168). Bu noktada büyük sermaye gruplarına katılmak ve söz konusu grupların bir parçası sayabilmek için kendisini başkasına benzemek istenilen arzu nesnesi haline getirmektedir. Benzeşim kurma sadece ekonomik boyutla sınırlı olmayacağı için öteki olmanın getirdiği eksiklik (ekonomik-sosyal-siyasal) nedeni ile epistemik bir boyuta da taşınacaktır. Fakat bu bağlamda ulus-devletlerin ortaya çıktığı dönemler göz önüne alındığında bir epistemik boyuttan tam anlamı ile bahsedilmeyebilir. Daha çok ekonomik bir bağımlılık ve yeni pazar arayışları temelinde bir başkasının ötekisi olarak varlığını sürdürebilirken, günümüze yaklaşıldıkça bu aşama epistemik olarak da bağımlılık üretecektir (Dirlik, 2010, ss. 15-21). Sermaye döngüsünün hızlı ve kolay bir ivme taşıyabilmesi için ulus-devlet yapısı içerisinde oluşan/olgunlaşan ürünün ve sermayenin bu uluslararası döngüye katılması gerekmektedir. Çok uluslu büyük bir ekonomik erk olma çabası içerisinde sermaye için ulus-devletin varlığı kendi pazarını koruyan bir amacı kendi refah seviyesi adına sürdürmesi olanak dışı olmaktadır. Ancak bir tüketim üretim döngüsüne katıldığı ölçüde uluslararası bir ilişkiye dahil olabilecektir. Bu aşamada koruyucu olma şansı pek gözükmemektedir. Zira koruyucu olduğu ölçüde sermaye döngüsünün dışına itilecektir. Bu tarz bir tüketim döngüsünün içerisinde ulus-devlet milliyetçiliğinin alacağı biçim epistemik açıdan ekonomik güce boyun eğecek şekilde olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle söz konusu gücün kavramlarına uyum sağlayacağı bir epistemoloji oluşturması gerekmektedir. Dolayısıyla yerli dinamiklerin yapacağı ikinci aşama olan öteki olmaktan kurtulacağı bir epistemolojik-sosyal-kültürel uyum geçiş süreci kurgulamak olacaktır. Ekonomik erkler için yerli bir elit grubunun olması kendi içerisinde işlevsel bir yapı üretmektedir (Dirlik, 2010, ss. 186-206), zira sermaye açısından tek boyutlu ve çizgisel bir bağımlılık, sermaye döngüsünü tek taraflı hale getirecektir. Tek taraflı olması ulus-devlet milliyetçiliğinin kabul edebileceği sınırların dışına çıkan bir benzeşim ya da başkası olma durumunu ortaya çıkaracaktır. Her ne kadar öteki olma durumundan kurtulma hissiyatı yerli burjuva için rahatsız edici (melankoli üreten) bir şey olarak var olmuş olsa da, o yine de bir ulus-devlet inşasının öznesidir. Kendi ulusal burjuvasıdır ve öznesidir. Bu sebeple egemen özneye tamamen itaat içeren bir arzuya sahiptir demek yanlış olacaktır (Lukacs, 1978,

ss. 160-164). Ulus-devlet yaklaşımının epistemik içeriği gereği, özne kendi yerleştiği mekâna ve alana dair korumacı bir anlayışı içten içe taşımaktadır. Bu anlamda yerli elit öznenin, kendi varlığını bir vicdan muhasebesi dahilinde yerleştirmeye istemi, bu arzuya karşı olarak da egemen özneye benzeşme istemi, melankolik bir yaşamı karşımıza çıkarmaktadır. Yerli özne bu durumdan kaçabilmek için yerli olma kavrayışını öne çekmektedir (Pandey, 1982, ss. 161-165).

Ulusal yapının öznesi olarak kendi bağımsızlığını ve epistemik farklılığını da korumak isteyen bir tavır içerisinde olmak görece uluslararası sermayeye bir karşı duruş oluşturuyor izlenimi sunabilmektedir. Oysa uluslararası sermaye erki için ya da egemen özne için yerli bir öznenin varlığı/sömürge öznesinin varlığı bir gerekliliktir. Sermaye döngüsünün mutlak bir tek taraflılığı olması gibi bir ifade sömürgeciliğin günümüz açısından manasını kavramamak demektir. Egemen özne için olması gereken artık farklı olanın da orada olması gerektiği üzerine kuruludur. Ama orada öylece bağımsız bir ulusal özne olarak değil, epistemik açıdan egemen öznenin araçlarını kullanarak var olması gerekmektedir (Pandey, 1982, ss. 161-165). Bu tarz bir ilişki içerisinde sömürge öznesi, epistemik bir şiddete tabi tutularak ulusal öznenin bağımsız olduğu algısını koruyan heterojen bir proje kurmaktadır. Bu noktada öteki olarak ulusal öznenin egemen özneye benzeme çabasının birçok boyutları vardır. En başta ekonomik bir benzeşim olmakla beraber, sosyal-toplumsal-epistemik boyutta ise görece bağımsızlığını koruyan bir otonomluktan bahsedilebilir. Yerel dinamikler açısından bir ulusal kimlik, milliyetçi bütünlük varlığını kültürel ilişkilerinde korumaktadır. Bu farklı olma durumu giderilmesi gereken bir eksiklik olarak gözükmemekte aksine farklılık ve otantiklik olarak ifade edilmektedir. Oysa aynı durum yerli elit dinamikler için melankolik bir rahatsızlık durumunu da sergilemektedir. Kendisinin ötekisi olması hususunda yaşamış olduğu huzursuzluk durumuna karşı böyle bir koruyucu yaklaşım ulus-devletin ortaya çıkış dinamikleri düşünüldüğünde anlaşılır olmaktadır (bkz., Deleuze ve Guattari, 2014). Ama söz konusu özgünlüğün yanında bir benzeşimin varlığından da bahsetmek gerekmektedir, ki bu benzeşim sadece ekonomik boyutta kalmamaktadır. Epistemik bir şiddet de egemen özne tarafından ulusal özneye dayatılmaktadır. Ulusal özne açısından bu baskı rahatsızlık ve kendisini koruma istemini barındırmaktadır. Bu anlamda korumacı tavır var olan epistemik ifadenin korunmasını ve güçlü bir epistemik dayanak haline getirilmesini sağlayacaktır. Yani ulus-devlet açısından kendi milliyetçiliğini sağlayan epistemik ifadeler bir kesinlik ve güçlü bir etkisi olan olgular haline gelecektir. Epistemik olarak kendi temellerini sağlamlaştırması öznenin de öteki olması gerçeğini gizleyecektir. Artık ulusal özne de bir egemen özne gibi davranacak ve kendi ulusal sınırları içerisinde bir sınıfsal yapılar kuracaktır. Bu sınıfsal yapılar elit/burjuva/aydın öznenin en tepede olduğu ve işçi/emekçi sınıfının yani sermaye açısından en alttaki tabakaların varlığına işaret eden bir özneleşme süreci üretecektir. İşte bu aşamada ulusal özne için kendi varlığını oluşturan ve bütünlük/korumacılık istemi ile şekillenen ulus-devlet milliyetçiliği ve epistemolojisinin bu ulusal sınırlar içerisinde en aşağıda bulunan tabakalara yönelik yaklaşımının ne olacağı önemli bir noktada durmaktadır. Egemen özne olma yönelimi içerisinde olan ulusal özne kendi sınırları içerisindeki sınıflara yaklaşımı tartışılması gereken bir konu iken en aşağıda olanın varlığı ve bu toplulukların epistemolojisinin ne olduğu da dikkat çekici bir noktadadır (Young, 2016, ss. 451-481). Bu bağlamda en aşağıda olanların anlaşılması çabasında ortaya atılan madun kimlik kavrayışı, en alttakilerin hem politik hem de epistemik varlığını açığa çıkarmayı amaç edinmektedir.

Günümüzde postkolonyal okumalar içerisinde kendisine yer edinen madun kavramı, Hindistan özgülünde kadın sorununda karşılığını oluşturmaktadır. Aynı zamanda Queer teorisi içerisinde de kendine yer bulmaktadır. Kültür ve kimlik okumaları açısından önemli bir çalışma alanı olan madun kimlik, Batı felsefesinde 70'li yıllardan beri tartışılmaktadır (Young, 2016, ss. 481-513). Özellikle Edward Said'in *Oryantalizm* (1982) adlı eseri ile bu tartışmalar epistemolojik ve ontolojik ayrımlarının belirginleştiği bir ilerleme sergilemiştir. Başkası olma, bir öteki olma, farklı olma gibi problemler altında anlaşılmaya çalışılan madun çalışmaları kendisini daha çok postkolonyal okumalarda göstermiş ve bu genel alanın bir parçası olarak düşünülmüştür. Oysa epistemik açıdan bir şeye ait olması ile madunun kendisinin temsil ve ifade boyutu göz ardı edilmiştir. Bu sebeple o temsil edilmesine yönelik tavrında sessizleşmeyi tercih etmiştir. Aynı şekilde postkolonyal olarak çok kültürlülük başkasının kültürü olma içerisinde epistemik ve ontolojik boyut eritilmiştir. Ekonomik olarak bir bağlam kurulamaması ve farklı olma açısından ifade edilmesi gibi sorunlar nedeni ile postkolonyal okumaların yönünü madun olanı anlamaya itmektedir. Bu sebeple bir özne olma, öteki olma, bir şeye ait olma gibi postkolonyal okumaların kavramları madun çalışmalarını anlamak açısından önemli olsa da yeterli olmamaktadır.

Geçmiş sömürgecilik anlayışı ile günümüz arasında bir farklılık kendisini hissettirmektedir (Young, 2016, ss. 513-328). Büyük korporasyonlar, küresel ölçekli firmalar, üretim tüketim arz talep gibi sosyal ekonomik hayatın artık vazgeçilmez olan ilişki ağları beraberinde yeni kültürel ilişkileri, hukuksal normları üretmiştir. Bu değişimlerin birçok boyutu olmakla birlikte felsefe açısından en önemli değişikliklerden biri epistemolojik farklılıkların azalmasına vesile olmasıdır. İşte madun kavramını ortaya atan düşünürler söz konusu kavramı, yeni post modernizasyon (sınırların ortadan kalktığı, teknolojik gelişmelerin çok kültürlülük fikrine kattığı yeni anlamlar) süreci içerisinde sınıf, kast, yaş, cins-kimlik bakımından her türlü alt ve aşağı derecede yer alanlar için kullanmışlardır. Bu kavramı kullananlar madun kavramını yukarıya doğru (sınıfsal yapılar göz önüne alınıp aşağıdan yukarıya, köleden, işçiye oradan en üst aşamaya kabul edilen sermaye sahiplerine, egemene) ve bir anlamda dışa dönük toplumsal devingenlik ile ilişkisi kesilen insanlar ve gruplar için kullanmışlardır. Bu aynı zamanda söz konusu insanların ve grupların sömürgeci özneyi üreten kültürel hatlardan da kopmuş oldukları anlamına gelmektedir. Bu kavramı ilk kullananlar Gramsci, Ranajit Guha ve Gayatri Chakrovarty Spivak'dır. Özellikle Hindistan bölgesindeki bu kastlaşma kendini sadece aşağı tabakalar içerisinde hissettirmemektedir. Aynı zamanda sömürgeci özneyi üreten, kültür alanında ilerlemiş ve doğruyu ya da iyiyi bilen olarak nitelendirilenlerin içerisindeki sınıfları da kapsamaktadır. Kavram Türkçeye Arapçadan kazandırılmıştır. Subaltern sözcüğünün sub bölümü ast alt anlamına gelmekte, altern ise aşağıdakinin başkalığı olarak geçmektedir. Türkçede bu kavrama tam bir karşılık bulunmadığından madun olarak geçmiştir. Bu tabakalaşmayı inceleyen uluslararası bir madun çalışmaları kolektifi oluşmuş ve daha çok sosyolog ve felsefecilerin ilgisini çekmiştir. Ama bu kolektif hiçbir zaman kendi çalışma grupları için bir bilinç varsaymamıştır. Bilinç burada ister yapıbozumcu, ister psikanalitik veya başka türlü olsun özne teorisi ile uğraşmamaktadır. Özneden çok yüklem ile ilgilenilmiş ve pratik sürecin nasıl olgunlaştığı asıl sorun olarak işlenmiştir (Yetişkin, 2010, ss. 15-17).

Sömürgeleştirme süreci bir epistemik hiyerarşiyi beraberinde getirmiş ve özellikle kültürel formasyonlar içerisinde benimsenen bir epistemik sessizleşme ve kabulleniş şeklinde ulusal öznenin kavramlarında içselleştirilmiştir. Bu noktada çalışmanın amacı, kimlik üzerinden kurulan ben ve başkası kavramları ile ilgilenip epistemolojik öznenin (ulus-devletin öznesi) kendi için şeyleşmesini ve bu kendi için şeyleşmesinin artık dolayimsız olarak kendinde bir şey olmasını (Marx, 2004, ss. 107-177) analiz etmektir.

Kimlik Sorunsalında Söylem Analizinin Yeri

Söylem kavramı büyük ölçüde 1960'larda ve 1970'lerde Michel Foucault'nun çalışmalarıyla gelişmiş, dolayısıyla söylem, her şeyden önce Foucault'nun teorisine yaklaşmak için merkezi bir kavram olarak mevcut literatürdeki yerini almıştır. Foucault'nun temel temasını ise, akıl hastalığı, psikolojinin bilimsel disiplinlerinin ortaya çıkışı ve kuruluşu, ceza usulleri, cinsellikle ilgili etik ve ahlaki kavramlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda söylem, daha genel, tarihsel ve gelişen dil uygulamaları anlamına gelmektedir (Keller, 2011, ss. 43-44).

Söylem analizinin önemli temsilcilerinden biri olan Reiner Keller'e göre söylem, sosyo-tarihsel bir girişimdir ve söylem, bağlayıcı bilgi ve uygulama düzenlerinin kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir (Keller, 2018, s. 199). Eleştirel söylem analizinin önemli isimlerden biri olan ve çalışmanın yöntem kısmını oluşturan Ruth Wodak'a göre de söylem, yapılandırılmış sosyal bilgi anlamına gelmektedir (Wodak, 2016, s. 14). Aynı zamanda söylem, öznelerin bilincini etkilediği için tamamen geçerli bir maddilik olarak kabul edilmekte, bu nedenle söylemler, toplumsal gerçekliğin ve sosyo-kültürel yorum kalıplarının özne-ötesi üreticileri olarak değerlendirilmektedir (Jäger, 2015, ss. 26-27).

Foucault'a referansla, toplumsal olarak gerçekleşen ve nesnel olarak ortaya çıkan insan eylemini insan çalışmalarının bir ürünü olarak değerlendirmek mümkündür (Jäger, 2015, s. 150). Fransız filozof böylece çağdaş tartışmalara defalarca müdahale etmiş (Ramos Arenas, 2013, s. 163), çalışmalarıyla aslında, tarafsız söylemlerin olmadığını, manipüle eden, bozan ve yenilik yapan her şeye kadir bir özne olduğunu göstermeye çalışmıştır. Orada onların yeri (ve işlevlerini değiştirme olasılıkları), işlevleri (ve işlevsel değişim olanakları) vardır. Bu bağlamda söylem, saf özneliğin olduğu bir yer olarak tanımlanmamakta, aksine konumların ve öznelerin farklılaşmış işleyişinin bir uzamı olarak kabul görmektedir (bkz. Foucault,

1972, s. 232). Ayrıca artık medya, siyaset ve öznel arasındaki ilişkilerin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçekliktir. Şimdiye kadar, etkilerinin kimlere yönelik olduğu konusunda net bir cevap verilememesi de söz konusu karmaşık yapının bir sonucudur. Bununla birlikte, disiplinler arası araştırma ile bu tür karmaşık ilişkiler daha şeffaf hale getirilebilmektedir. Fakat bunun için basit teoriler, küresel toplumlarda geçerli ve yeterli değildir. Bu tür ilişkilerin ve toplumsal öneminin çözümlenmesinde söylem analizi önemli bir noktada durmaktadır (bkz. Keller, 2011, ss. 7-8), zira bu tür bir arayışta, söylem analizi özellikle de eleştirel söylem analizi, gerekli olan birçok yaklaşımın bir bileşeni olarak, kolektif olarak üretilen sembolik anlam noktalarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu esnada ise odak noktası sadece söylemsel değil, aynı zamanda göstergebilimsel pratiklerdir. Eleştirel söylem analizi araştırmaları bu nedenle çok kuramsal, çok yöntemli, eleştirel ve öz-düşünümsel olmalıdır (Wodak, 2001, s. 64).

Eleştirel söylem analizi problem odaklı ve disiplinler arası bir araştırma programıdır. Dilsel araçların analizi, yabancı düşmanlığı söylemlerinde önemli rol oynayan tabuların içeriği hakkında bilgi vermektedir. Metin ve görüntüyü birleştiren ve görsel tartışma kalıplarını kullanan seçim afişleri gibi görsel iletişim formlarının araştırılması da eleştirel söylem analizinin araştırma alanlarından biridir (Wodak ve Köhler, 2010, s. 36). Duisburg Dil ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'ne göre, eleştirel söylem analizi nesnel doğrular üretme iddiasında değil, daha ziyade yorumlanabilen söylemsel söylelenebilirlik alanları üretme iddiasındadır (Jäger ve Jäger, 2007, s. 15). Neumann'a göre eleştirel söylem analizi eleştirel bir bilimdir ve araştırma nesnelere toplumsal pratikler olarak söylemlerdir. Eleştirel söylem analizinin temel ilkesi, dil kullanımının sosyal bağlamda ampirik olarak analiz edilmesidir (Neumann, 2011, s. 5). Habermas (1988) ve van Dijk'ten (2001) aktaran Çakmak ve Bilişli'ye göre de eleştirel söylem analizini ayrımcılık, egemenlik ve güç ilişkileri ile ilgilenmekte, böylelikle de aslında eleştirel söylem analizi sosyal eşitsizliği, gücün kötüye kullanımını incelemektedir (Çakmak ve Bilişli, 2019, s. 103).

Viyana yaklaşımı söylem analizinde önemli bir yer tutmakta ve bu yaklaşımın arka planını dilsel edimibilim oluşturmaktadır. Ruth Wodak'ın çevresinde toplanan Viyana yaklaşımı, metin türlerinin çeşitliliğiyle ilgilenmekte ve böylelikle çeşitli yöntemlere duyulan ihtiyacı karşılamaktadır. Bu noktada Wodak, eleştirel söylem analizinin hiçbir zaman tek veya spesifik bir teori olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca belirli bir metodolojinin eleştirel söylem analizinin araştırmasının özelliği olmadığına da dikkat çekmektedir, zira eleştirel söylem analizi ile ilgili çalışmalar oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir ve farklı veri ve yöntemlere dayanan farklı teorik arka planlara dayanmaktadır. Wodak'ın yöntemi ise söylem-tarihsel yöntemdir. Bu yaklaşım, Foucault'nun söylem anlayışından farklı olarak yorumlayıcı bir yönetime sahiptir (Jäger, 2015, ss. 21-22).

Viyana'nın eleştirel söylem analizine yaklaşımı üç evre olarak geliştirilmiş ve uygulanmıştır. İlk evrede (1986-1993), araştırmanın odak noktasını, savaş sonrası Avusturya anti-Semitizmi üzerine eleştirel araştırmalar oluşturmaktadır. İkinci evrede (1993 - 1997) tarih ve siyaset arasındaki ilişki üzerine söylem analizi araştırması ve cinsiyet eşitliği formülasyonları için kılavuz ilkelerin detaylandırılması ele alınmıştır. Gelişimin üçüncü aşaması 1997'den 2003'e kadar olan yılları kapsamaktadır ve odak noktaları söylem, siyaset ve kimliktir. 2004'ten sonra Lancaster Üniversitesi'nde söylem araştırmalarında kürsü sahibi olan Ruth Wodak ile bu yaklaşım devam etmiştir (Reisigl, 2007). Neticesinde ise Ruth Wodak ve çevresi göç, ırkçılık, antisemitizm ve yabancı düşmanlığı üzerine çalışmalarını yürütmekte ve değersiz veya öteki olarak gösterilen bireylerin nelere maruz kaldıklarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar (Çakmak ve Bilişli, 2019, s. 119). Söz konusu amaç için ise beş stratejiden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda ima yollu stratejiler (Referenzielle Strategien) öncelikle dilsel olarak adlandırılmaları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Ancak diğer gerçekleştirme biçimleri de (sıfatlar, edat cümleleri, vb.) özellikle Almanca kullanımında önem arz etmektedir. Türkçe'ye yükleme ya da hüküm stratejileri (Prädikative Strategien) olarak çevrilen (bkz. Çakmak ve Bilişli, 2019, s. 111; Demirel, 2019, s. 25) stratejiler belirli kişi ve grupların olumlu ya da olumsuz özelliklerinin nasıl yansıtıldığı ile ilgilenmektedir (Demirel, 2019, s. 26). Sıfatlar, edat cümleleri ve ilgi cümleleri ile yapılan karşılaştırmalar, metaforlar, metonimler özellikle bu strateji bağlamında değerlendirilmektedir (Wodak, 2017, s. 57). Uslamlama stratejileri (Argumentative Strategien) için topos ön planda yer almaktadır, zira içerikle ilgili çıkarımlar içermektedirler ve söz konusu çıkarımlar için de herhangi bir kanıt gerekmemektedir (Wodak ve Köhler, 2010, s. 37). Bu bağlamda topos, belirli bir zamanın toplumsal bilgi ve düşünce kalıplarını değerlendirme imkânı sunan söylem olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca topos, olumlu ya da olumsuz söylemleri meşrulaştırmak için de kullanılmaktadır (Heinemann, 2011, s. 40).

Bu bağlamda perspektif stratejisi ya da derinlik kazandırma stratejilerinden (Strategien der Perspektivierung) ifadelerin doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı aktarıldığının ve kime atfedildiğinin tespiti için yararlanılmaktadır. Son olarak ifadeler dilek kipi yapıları, örtmeceler ve fiiller seçimiyle zayıflatılabilir veya üstünlük sıfatları ve belirli zarflarla güçlendirilebilir. Bunlara yoğunlaştırma ve hafifleştirme stratejileri ya da Türkçeye çevrilen diğer bir anlamı ile kuvvetlendirme ve yumuşatma stratejileri (die Verstärkungs- und Abschwächungsstrategien) denilmektedir. Bu bağlamda mikro boyutta söylem ile irtibatlı olan kimlik kavramı madun kimlik olarak eserde analiz edilmeye çalışılacaktır, zira dilin kullanımı kimliği oluşturduğu ve aynı zamanda kullanımı çevre tarafından şekillendiği için kimlik söylem ile irtibatlıdır ve söylem araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır (Ylä-Mattila, 2017, ss. 31 - 33). Bu bağlamda her ne kadar Wodak'ın söylem analizi beş strateji ile belirlense de çalışmada yer alan söylemler sadece yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirilecek, söz konusu amaç için ise öncelikli olarak Türkler ile irtibatlı "söylem konuları" belirlenecektir.

"En Alttakiler" Eserinde Madun Kimliğinin Eleştirel Söylem Analizi

Edebiyatın, evrensel/yerel, tikel/tümel formülasyonlar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasına ve değerlendirilmesine olanak sağlayan bir yönü vardır. Bu yönü ile de öteki olarak toplumda kabul gören işçilerin, işsizlerin ve çalışan yoksulların varlıkları yoksulluk teması ile ortaya konulmakta ve söz konusu temanın aslında belli bir tahakküm, sömürü ve eşitsizlik ilişkilerini içerdiği ortaya çıkmaktadır (Güner, 2022, s. 158). Nitekim 1942 Burscheid/Almanya doğumlu olan gazeteci yazar Günther Wallraff da, kimliğini iki buçuk yıl boyunca saklayarak ve Türk misafir işçi gibi davranarak Ali Levent rolünde çeşitli işlerde çalışmış, üst düzey yetkililer ve onların işverenleri tarafından gücün kötüye kullanılmasıyla ilgili deneyimlerini "En Alttakiler" adlı eserine aktarmıştır. Otuz beş dile çevrilen ve dört milyonun üzerinde bir satışa sahip olan eser, Almanca konuşulan ülkelerde en başarılı kurgu dışı kitap olarak literatürdeki yerini almıştır. Eserde göçmen işçilerin hangi koşullar altında çalıştıklarını, neler hissettiklerini ve yaşadıklarını etkileyici bir şekilde anlatan Wallraff, bunun için Ali Levent kılığına girerek McDonalds'ta çalışmış, sırf para kazanmak için diğer göçmenlerin yaptığı gibi çeşitli deneylerde kobay olmayı kabul etmiş, büyük bir şantiyede yasadışı olarak çalışmıştır. Kitap yayımlandıktan sonra ise medyanın tepkisi şaşkıncı derecede büyük olmuş ve kitabında anlattıkları çoğu failer tarafından reddedilmiştir (Kriese, 2007, s. 56). Bütün bu çalışmalarlarıyla da yazar, toplumsal, sosyal ve her şeyden önce kültürlerarası-hümanist yöntemleri ile demokratik ve adil bir toplumu savunduğu için 20. yüzyılın en tartışmalı yazar ve gazetecilerinden biri olarak kabul görmektedir (Braun, 2007, s. 9).

Yazar, eserinin önsözünde "Yabancı işçiler ve aileleri, gelişmiş bir sanayi toplumunun ortasında akıl almaz bir dram yaşıyorlardı" diye belirterek, Almanya'da I. kuşak Türk işçilerin varlığını ve yaşamış oldukları sıkıntıları gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda yazar, kitabının amacını yabancı işçiler için insan hakları ve demokrasi ile çelişen uygulamaların sergilenmesi olarak tanımlamaktadır (Wallraff, 1986, ss. 9-12), dolayısıyla eser sadece gerçeklik imgesini içermekle kalmamakta, aynı zamanda Almanya'daki yabancı işçilerin özellikle de Türk işçilerin zamanında yaşadıkları sorunların ve yaşam şartlarının insan hakları bağlamında düşünülmesi açısından da önem arz etmektedir. Öyle ki Wallraff, bir peruka ve koyu renk lensler ile Ali Levent olarak kılık değiştirmiş ve göçmen işçi rolünüyle çeşitli işlerde çalışmıştır. Böylelikle göçmen işçilerin yaşamına yakından tanık olmuş, deneyimlerini ise „En Alttakiler“ adlı eserine aktararak maruz kalınan yaşam şartlarını gözler önüne sermiştir. Ali'ye Yaklaşma Projeleri adını verdiği rolünün hazırlık süreçlerini ve kanıtlama ihtiyacının doğmasının nedenini ise eserinde şu şekilde aktarmaktadır:

Kaçak işçileri dışlileri arasına alan sömürü çarkını görmezlikten gelen çok 'etkili ve ilgili' kişiler olduğunu bildiğim için, yaşadıklarımı aynı zamanda belgelemem gerekiyordu. (Wallraff, 1986, s. 9)

Yazar, kaçak göçmen işçilerin içinde bulunduğu durumu sömürü çarkı olarak betimlemekte ve bu durumun görmezlikten gelindiğini yazmaktadır. Yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde,

sömürü çarkını görmezlikten gelen yetkililerin Alman toplumuna ait kişiler olduğu anlaşılmaktadır, dolayısıyla eserde Alman toplumunun bir kesimi olumsuz olarak aktarılmakta, kaçak işçiler ise söz konusu sömürü çarkına maruz kalanlar olarak eserde yer almaktadır. Bu bağlamda söz konusu kimlik değiştirme nedenlerini ve beraberindeki süreçleri ulus- devlet tanımı üzerinden de değerlendirmek mümkündür. Ulus-devlet açısından kendi pazarına sahip olmak, bu pazarın refah seviyesini kurmayı da gerektirmektedir. Sosyal ve ekonomik olarak bir refah seviyesi için ham maddenin, kaynakların ve iş gücünün de bu refah seviyesini kuracak ve koruyacak bir seviyede olması gerekmektedir. Ulus-devlet için yayılmacılık/kolonizasyon bu aşamada devreye girmektedir (Young, 2016, ss. 19-77). Bu noktada ise emperyalizme, sömürgecilğe karşı verilen ve ekonomik açıdan kendi pazarını kurma amacı taşıyan, kurtuluş ve bağımsızlık savaşlarıyla oluşmuş ulus-devlet; dış etkilerin oluşturmuş olduğu öteki olmayı ve ötekinin varlığını varsayma kabulünü istemsiz olarak kendi bünyesinde var etmektedir. Ulus-devlet için ötekini varsayarak kendi özgün ve farklı kimliğini kurma ve muhafaza etme istemi, refah istemi ile ilerlemiş, gelişmiş ve aydın olarak da değerlendirilen yerli elitler tarafından sahiplenilmiştir. Söz konusu yerli elitlerin; uluslararası iş bölümü, siyasal ekonomik kalkınma ve istikrarı sağlama söylemleriyle de yabancı ekonomik erk ile iş birliği yapması, sömürgeciliğin kendisini yenilenmiş formlar içerisinde yeniden düzenlemesine neden olmuştur (bkz. Mejuyev, 1987, ss. 22-31).

İçerisinde küçük farklılıklar bulunduran toplumsal yapılar, kendinden olmayanın kültürel baskılayışı altında ya da kültürel dayatmacılık ile yeni kültürel normların ussal olarak kavranılmadan ya da özleştirilmeden eyleme geçmesi, yabancı ve yeni kültürel yaşam formlarını beraberinde getirmiştir. Bu yeni yaşam formu kendini daha çok aşağı tabakada görenler ve istemlerini gerçekleştirme sorunu yaşayanlar arasında hissettirmiştir. Bu yabancılaştırma içerisinde barındırdığı dinamizmin etkisiyle özellikle dinamik kesimler tarafından kabullenilmiş ve sahiplenilmiştir. Bu doğal olarak psikolojik açıdan bireyin kendine ve kendi bilincine yabancılaştırma sürecini de getirmiştir. Bu bağlamda egemen öznenin varlığını ve göçmen işçilerin kendilerine yabancılaştırmalarını yine incelenen eserde görmek mümkündür. Yazar, Ali Levent rolündeki süreçte Türk dostları edinmiş ve eserinde onlara da yer vermiştir. Arkadaşı Orhan Öztürk, Almanya'ya 12 yıl önce gelmiş ve o zamanlar 27 yaşındadır. Arkadaşı Orhan'ın Almancayı aksansız konuştuğuna yer veren Wallraff, Orhan'ın Alman toplumu tarafından kabul görmesi için saçlarını dahi sarıya boyadığından, fakat yine de adını söylediği anda her şeyin bittiğini yazmaktadır. Arkadaşından hareketle de Türk göçmenlerin kendilerini Alman toplumuna kabul ettirebilmek için görünüşlerinden ve alışkanlıklarından da vazgeçtiklerini belirtmektedir. Buna rağmen görünmez duvarların varlığını koruduğunu okuyucuya aktarmaktadır (Wallraff, 1986, ss. 24-25).

Ali Levent olarak Wallraff'ın ilk rolü, Köln'dedir ve görevi villa sahibine ait atların ahırını onarmaktır. Zor şartlarda çalışan Ali Levent, sonrasında işini bırakmak zorunda kalmakta, bunun nedenini ise şu şekilde açıklamaktadır:

Bir gün çalıştığımız yerin alarm sistemi işlemez oldu. Doğal olarak bütün kuşcular önce oradaki Türk'ün üzerinde toplandı. Uzun soruşturmalardan sonra olayın polise yansıtılmasına karar verildi. Polisin de kuşkulandığı ilk insan ben oldum. Umursamama, görmezlikten gelme duyguları açık düşmanlığa dönüşmekteydi. Birkaç hafta sonra çıkışımı verdim. (Wallraff, 1986, s. 20)

Yukarıda yer alan söylemlerde umursamama, görmezlikten gelme ve düşmanlık kelimeleri ön plana çıkmaktadır. Kelimeler olumsuz anlama sahip oldukları için de yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirimi mümkündür.

Ali Levent rolündeki Wallraff, bu olaydan sonra Aşağı Saksonya'da bir çiftlikte çalışma imkânı bulduğunu aktarmaktadır. Fakat Doğu Almanya'dan kaçıp gelen anne ve kızın kaldığı çiftlikte bir Türk'ün çalıştığını kimse bilmemelidir. Bundan dolayı da Ali Levent'in köye inmesi yasaktır. Yazar, tecrübe etmiş olduğu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

İş gördürülen hayvanlardan farkım yoktu. (Wallraff, 1986, s. 22)

Yazar, kendi durumunu aktarmak için iş gördürülen hayvanlardan farkı olmadığını belirtmekte, dolayısıyla yazar aslında ezilen ve sömürülen Türk işçi göçmenlerinin durumunu somutlaştırmaktadır. Birey aslında kendi öz bilincinde eylemden kavrama geçerken oluşturduğu kategorileştirmeler ile var olan bir birey haline dönüşmektedir. Bu da eylemden ortaya çıkmış kavramların içerik açısından dayanaklarını deneyime borçlu oldukları anlamına gelmektedir. Fakat artık post modern süreç içerisinde nesnesi olmayan kültürel bir bilinçsizlik söz konusudur ve kendisine insan yaşamında önemli bir yer edinmiş durumdadır. Amacı olmayan ve kendi kültürüne yabancı söz konusu edinin, bir açıdan nesnesini yitirmiş bulanık bir kültür üretmiştir. Bu açıdan bakıldığında da aslında hâkim kültürün daha düşük ekonomik yoğunluklu kültürlerle karşı hegemonik bir baskı ile istenilen egemen kültür için bir alt kültür yaratılmakta ve bu alt kültür ile egemen olma istemi içerisinde sömüren kültüre hizmet etmeyi isteyen güdümlü bir sömürge özne konumlandırılmaktadır (Akay, 2018, ss. 45-67). Böylesi bir durumu yine incelenen eserden hareketle değerlendirmek mümkündür:

Kendisini becerikli, üstün, kalıcı ve adil sayan bir toplumun asıl yüzünü, onun dar görüşlülüğünü ve buz gibi soğuk yanlarını yaşadım. Bu toplumun gözünde bir budalaydım sanki: Gerçeklerin çarpıtılmadan suratına vurulabileceği bir budala. (Wallraff, 1986, s. 16)

Yüklemleme stratejisi bağlamında genel olarak Alman toplumuna ait özellikler becerikli, üstün, kalıcı, adil sıfatları ile eserde aktarılmaktadır. Fakat yazarın tecrübe zemini ile bu sıfatların dar görüşlü ve buz gibi soğuk sıfatları ile de olumsuz olarak aktarıldığı görülmektedir. Türk kimliği rolüne bürünen Ali Levent ise kendisinin budala olarak görüldüğünü yazarak aslında Alman toplumunun göçmenlere karşı genel bir görüşünü ortaya koymaktadır.

Ali Levent olarak yazarın deneyimleri sadece yukarıda anlatılanlar ile kalmamakta, gittiği bir birahane de saldırıya uğradığını ve dolu bir otobüste yanının boş olmasına rağmen kimsenin oturmaması gibi aşağılanmalara da maruz kaldığını aktarmaktadır. Bu durumu ise kısaca şu şekilde belirtmektedir:

Demek o sözü edilen yabancıların entegrasyonu, topluma kaynaşması kamu taşıma araçlarında bile gerçekleşmemiştir. (Wallraff, 1986, s. 24)

Kaçak işçi çalıştırmanın yasak olduğu Almanya’da inşaat sektöründe kaçak olarak çalışan Ali Levent, en ağır şartlarda çalıştığını belirtmektedir. Özellikle Türklerin ağır hakaretlere maruz kaldığını ise şu şekilde aktarmaktadır:

WTB’nin adamı olan kalfa, elli yaşlarındaki bir Türk arkadaşa özellikle eziyet ediyor. Yaşlıca Türk, işini Alman işçilere göre en az iki kat daha çabuk görüyor. Ama kalfa sürekli ensesinde: ‘Kokuşmuş Türk! Böyle ağırdan alacaksan, gelecek sefere molozları alıp götüren kamyonu yükletirim seni de!’ (Wallraff, 1986, s. 44)

Yukarıda yer alan ‘Kokuşmuş Türk’, Türk işçi göçmenlerin temsilinde negatif ötekinin ne kadar yoğunlaştığını gösteren bir söylemdir. Bundan dolayı da yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirilebilir.

Bir gün yine inşaatta çalışırken tuvaletler tıkanıp için temizleme işi Ali Levent’e verilmektedir. İşin sırf eziyet olsun diye verildiğini düşünen yazar, yine de temizlemeyi reddetmemekte fakat temizlerken iki Almanın şu sözlerine maruz kaldığını aktarmaktadır:

Elimde kova, kürek ve bezlerle tuvaletleri temizlerken, helalara giren çıkanlar da oluyor. Genç bir Alman takılıyor: 'Sonunda kendimize bir temizleyici kadın bulduk işte.' İki orta yaşlı adam, bir heladan ötekine laflıyorlar: 'Dışkıyla çişten daha kötü kokan nedir, biliyor musun?' 'Çalışmak herhalde!' diyor arkadaşı. Öteki, tuvaletin kapısından gürlüyor: 'Yo, Türkler!' Helada işini görürken nereden geldiğimi soran bir Alman da çıkıyor. 'Türk'üm' deyince benim duygularımı paylaşmaya çalışıyor. 'Hep aynı şey, bizim bokumuzu sizlere temizletiyorlar. Aynı işi görecektir bir Alman inşaat işçisi bulamazlar çünkü. (Wallraff, 1986, ss. 47-48)

Çalıştığı işletmede böylesi tutumlara ve söylemlere maruz kalarak çalışan yazar, işletmenin tuvaletlerinde ve kantinlerinde dahi "Tahta bacaklı Türk", "Türkler dışarı", "Almanya Almanlarıdır", "Bütün Türklere ölüm" gibi yazıların da yer aldığını belirtmektedir.

Eserden hareketle, Almanya'daki Türk varlığına dair çeşitli fıkraların da olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; Bir Alman yanında bir avcı köpeği ile dolaşan bir Türk gencine rastlamaktadır. Bunu gören Alman "Bu domuzun yanında nereye böyle" diye seslenmekte, bunun üzerine Türk genci „ Ama bu domuz değil ki. Soylu bir Alman köpeği. Seceresi bile var" demektedir. Alman ise "Kapa çeneni be sana sormadık ki" diyerek aslında söz konusu kişinin köpek ile muhattap olduğu ve domuz yerine Türk gencini koyduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda yer alan söylemlerden hareketle, Almanların Türklere karşı olumsuz tutumlarının artık düşmanca bir söyleme dönüştüğü ve Almanya'da Türk işçilerin kabul görmediği, aktarılan fıkradan hareketle de, artık söz konusu durumun toplumsal hafızada yer ettiği anlaşılmaktadır. Bütün bu söylemler ise yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde, her ne kadar Türkler olumsuz bir imge ile okuyucuya aktarılsa da aslında Almanların Türklere karşı bakış açısını yansıttığı için, Almanların kötü bir imaj ile eserde yer aldığı söylenebilir. Özetle eserde her ne kadar Türklere karşı olumsuz söylemler mevcut ise de, söylemlerin ve tutumların sahibi Almanlardır. Dolayısıyla incelenen eserde Almanlar olumsuz olarak aktarılırken, Türkler madun olarak eserde yer almakta ve Ali Levent rolündeki yazar, tecrübelerini kısaca şu şekilde özetlemektedir:

Yabancı arkadaşlarımla bütün bir yaşam boyu katlanmak zorunda oldukları güçlüklerle, bir süre için bile göğüs germenin nasıl yıpratıcı olduğunu artık biliyorum. (Wallraff, 1986, s. 105)

Sonuç

Çalışmada, Almanya'daki Türk kimliği madun kimliğinin bir yansıması olarak ele alınmıştır. Şüphesiz günümüzde Almanya'da yaşayan göçmenler için ciddi çalışmalar ve entegrasyon süreci söz konusudur. Fakat Almanya'nın söz konusu duruma evrilmeden önce yaşanan gerçeklikleri yaşamın tezahürü olarak Ali Levent kimliği üzerinden değerlendirmek mümkündür, zira eserden hareketle, zamanında Ali Levent gibi kimliklerin madun olarak toplumda yer aldığı anlaşılmaktadır.

İncelenen eserde, Türk göçmenlere yönelik söylemler, yüklemleme stratejisi bağlamında değerlendirildiğinde Türklerin öteki olarak negatif anlamda eserde yer aldığı, fakat bu tarz söylemlerin yazarın düşüncesi olmadığı, Alman toplumunun Türklere karşı tutum ve davranışlarını yansıttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserde yer alan söylemlerden hareketle, Alman toplumunun Türk işçilere karşı kalıp yargılar geliştirdiği ve bunun zamanla belli bir imaj ve imgeye dönüştüğü de söylenebilir.

Ulus-devlet öznesi olan egemen öznenin yaklaşımı, ulus-devlet içerisinde kendine yer edinmeye çalışan ve ekonomik olarak en alt tabakada yer alan kesimlere karşı sorgulanması gereken bir noktada durmaktadır. Zira ulus devletin koyduğu kurallara bir şekilde tabi olarak orada yaşamak zorunda olan sömürge öznenin, ucuz iş gücü olarak bir potansiyel üretmesine rağmen sınıfsal bir statüye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sömürge özne, ulus-devletin ötekisi yani madun olarak eserde yer almaktadır. Bu bağlamda Almanya'nın ekonomik gelişim süreçlerinde önemli bir payı olan göçmenlerin sosyo-kültürel entegrasyonunun aynı önemde ele alınmayışı çalışmanın işaret etmeye çalıştığı noktalardan biridir. Dolayısıyla ulus-devlet bakışı ile kurulmuş olan Almanya devletinin artan göç hareketliliği ile beraber, kendi ulusal bütünlüğünü farklı bir aşamaya dönüştürmesi gerektiği bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Yazar katkısı:	Veriyi düzenleme: AAS; Yöntem: AAS; Kaynaklar: AAS; Taslak metin yazımı: ZG; Gözden geçirilmiş metin yazımı: ZG
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akay, A. (2018). *Félix Guattari: Öznellik alanları*, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Albert, M. (1992). *Kapitalizme karşı kapitalizm*, (Cemil Oktay ve Hüsni Dilli, çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Braun, I. (2007). *Günter Wallraff: Leben, Werk, Wirken, Methode*. Würzburg: Königshausen & Neumann.
- Çakmak, F. & Bilişli, Y. (2019). İdeoloji, söylem ve iletişim çalışmalarında Ruth Wodak, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 99-124.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2014). *Anti Ödipus: Kapitalizm ve şizofreni 1*. (Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan ve Mustafa Yiğitalp, çev.), İstanbul: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Demirel, Z. (2019). *1915 olaylarının 100. yılında Türkiye ve Ermenistan resmi söylemlerinin eleştirel çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dirlik, A. (2010). *Postkolonyal Aura*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (1972). *History, discourse and discontinuity*. *Salmagundi*, 20, 225–248.
- Guha, R. (1982) On Some aspects of the historiography of Colonial India. *Subaltern Studies I*, ed. Ranajit Guha, Delhi: Oxford University Press.
- Güner, F. (2022). Latife Tekin'in Manves City ve Sürüklenme romanlarında yoksulluk halleri: İşçi deneyimi, sürüklenen özneler, direniş ve umut. *Söylem Filoloji Dergisi*. 7(1), 157 – 180.
- Heinemann, W. (2011). *Diskursanalyse in der Kontroverse*, Text und Diskurs. 4, 31-67.
- Jäger, S. (2015). *Kritische Diskursanalyse – Eine Einführung*, Münster, s. UNRAST Verlag.
- Jäger, M. & Jäger S. (2007) „Diskurs als „Fluss von Wissen durch die Zeit. Ein transdisziplinäres politisches Konzept zur Deutung gesellschaftlicher Wirklichkeit“ in Deutungskämpfe. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 15-37.
- Keller, R. (2011). *Diskursforschung – Eine Einführung für SozialwissenschaftlerInnen*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Keller, R. (2018). „Diskurs/Diskurstheorien“,-. in Rainer Schützeichel (Hrsg) Handbuch Wissenssoziologie und Wissensforshung, 199 – 213.
- Kriese, W. (2007). *Auf den Spuren von Günter Wallraff*. BoD–Books on Demand.
- Lukacs, G. (1978). Birey ve toplum, (Veysel Atayman, çev.), İstanbul: Günebakan Yayınları.
- Marx, K. (2004). *Felsefe yazıları*, (Ahmet Fethi, çev.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Mejuyev, V. (1987). *Kültür ve tarih*, (Suat H. Yokova, çev.), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Neumann, J. (2011). *Faircloughs Critical Discourse Analysis als eine Form der kritischen Diskursanalyse angewendet auf die Debatte um Thilo Sarrazins Buch Deutschland schafft sich ab*. Institutionen för baltiska språk, finska och tyska Stockholms universitet, Stockholm.
- Pandey, G. (1982). Peasant revolt and Indian nationalism: The easant Movement in Awadh 1919-1922. *Subaltern Studies I*, ed. Ranajit Guha, Delhi: Oxford University Press.
- Ramos Arenas, F. (2013). *Michel Foucault: Schriften zur Medientheorie*. In Medienwissenschaft: Rezensionen | Reviews, Jg. 30, Nr. 2, 162 – 164.
- Reisigl, M. (2007). *Projektbericht: Der Wiener Ansatz der Kritischen Diskursanalyse*. In Forum Qualitative Sozialforschung/Forum. Qualitative Social Research, 8(2).
- Schneider, J. (2001). *Deutsch Sein – Das Eigene, das Fremde und die Vergangenheit im Selbstbild des Vereinten Deutschland*, Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Shizha E. (2018). *Globalization, Migration, and Transnational Formations* In, Shizha, Edward, Kimani-Dupuis, Rosemary and Broni, Priscilla ed. *Living Beyond the Borders Essays on Global Immigrants and Refugees*, New York, s. Peter Lang .1-15.
- Wallraff, G. (1986). *En alttakiler*, (Osman Okkan, çev.), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Wodak, R. *Kritische Diskursforschung*, 2017. Erişim 30 Temmuz 2022, https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/124881/1/DU_6_2017_054_063_WodakRWcom.pdf.

- Wodak, R. (2001). *The discourse-historical approach*. Methods of critical discourse analysis, 1, 63-94.
- Wodak, R. (2016). *Politische Kommunikation auf der EU Backstage – Ergebnisse aus der Diskursforschung*, Göttingen: V&R unipress GmbH.
- Wodak, R. & Köhler, K. (2010). *Wer oder was ist "fremd"? Diskurshistorische Analyse fremdenfeindlicher Rhetorik in Österreich*. SWS-Rundschau, 50(1), 33-55.
- Yetişkin, E. (2010). Postkolonyal kavramlar üzerine notlar. *ToplumBilim Dergisi Özel Sayı 25* (Ekim), Ankara: Bağlam Yayınları.
- Ylä-Mattila, A.-M. (2017) *Es war eine unendliche Leere in mir“: eine kritische Diskursanalyse zu den Identitätskonstruktionen der mutmaßlichen Rechtsterroristin Beate Zschäpe in ihrer Aussage vor dem Gericht im Dezember 2015*, Magisterarbeit, Institut für Sprach- und Kommunikationswissenschaft Universität Jyväskylä, Finland.
- Young, R. J. (2016). *Postkolonyalizm*, (Burcu Toksabay Köprülü ve Sertaç Şen, çev.), İstanbul: Matbu Kitap.
- Zirfas, J. (2010). *Identität in der Moderne - Eine Einleitung*. In, B Jörissen B., & J. Zirfas (Yay. haz.), Schlüsselwerke der Identitätsforschung. Wiesbaden. 9 – 17.